

Զրիակերները այս կողմէն հեղինակ՝ Երուանդ Կոպէլեան

Նոյեմիին պատմութիւնը պատմա՞ծ եմ ձեզի: Նոյեմիին՝ առաջին դասընկերուիհիս պատմութիւնը: Եթէ պատմած եմ, լա՛ւ. այդ պարագային՝ ըսել է թէ խնդիր չէ մնացած: Իսկ եթէ չեմ պատմած, ուրիշ ատեն կը պատմեմ: Հիմա, միայն սա ըսեմ թէ՝ Նոյեմիին իմ առաջին դասընկերուիհիս եղած է: Առաջին դասընկերուիհիս եւ առաջին օտար աղջիկը, որ մտած է իմ եօթնամեայ տղու երազներուս մէջ:

Նոյեմիին պատմութիւնը եթէ պատմած չեմ ձեզի, հիմա, ես քիչը ըսեմ ու դուք շատը հասկցէք: Ըսի թէ Նոյեմին առաջին օտար աղջիկն էր որ մտաւ իմ երազներուս մէջ երբ ես հազի եօթը տարու էի:

Արդէն այս պատմութիւնը հին պատմութիւն է: Հիմա, Նոյեմին մեծցած, մեծ աղջիկ եղած է: Թէեւ տարիներէ ի վեր զինքը ալ տեսած չունիմ, սակայն, վերջերս թերթին մէջ կարդացի, մայրը կորսնցուցեր է Նոյեմին: Ծանուցումէն, մահազդէն ալ հասկցայ թէ տակալին չէ ամուսնացած: Գալով ինծի, ես ալ մեծցայ բնականաբար, գործի գացի, երկար տաքաս հազնիլ սկսայ, պեխերս բուսան, պատերազմ ծագեցաւ, զինուոր գացի, հաշտութիւն եղաւ, վերադարձայ. անցեալ օր ալ, թերթի մէջ կարդացի, մայրը կորսնցուցեր է Նոյեմին:

Երկու տողով պատմեցի այս բոլորը: Մէկ տողով ալ կարելի էր պատմել: Սակայն այն օրերէն մինչեւ այսօր, երբեմնի եօթնամեայ Նոյեմին մեծցեր, մեծ աղջիկ է եղեր, իսկ մայրը ծերացեր, մեռեր է:

Տարիներէ ի վեր տեսած չեմ Նոյեմին: Միայն, երբեմն դէպքեր, կարգ մը դէպքեր —առհասարակ դպրոցական— Նոյեմին կը յիշեցնեն ինծի:

Նախակրթարանի առաջին տարիներուն, հօրս գործերը շատ աղէկ էին: Ասկէ զատ, ամէն տարի դասարանիս առաջինը կ'ելլէի: Ասիկա անխուսափելի էր այլեւս: Երկրորդ, երրորդ դասարաններուն մէջ մրցակցութեան անգամ չին մտներ ընկերներս ինծի հետ: Ու ես, ամէ՛ն, ամէ՛ն բանէ հպարտութեան բաժին մը հանել կ'ուզէի Նոյեմիին աչքին մեծնալու համար: Գերիվեր, Նոյեմիին համար ամէ՛ն բանէ գերիվեր, վասնզի, ան, բա՛ն մը իսկ չընելով հանդերձ, ինծի համար այդպէս էր արդէն:

Նախակրթարանի առաջին երեք տարիները այդպէս անցան: Արդէն մեր գիւղին, Շումէլիի հասարի Թաղէոսեան Վարժարանին մէջ երեք տարի միայն կը դասաւանդուեր: Անկէ վերջ, նախակրթարանէ շրջանաւարտ ըլլալ ուզողներ, պէտք էր որ կա՝ և Առնավուտգիւղի Թարգմանչացը, կամ Օրթագիւղի Թարգմանչացը երթային, եւ կամ՝ աւելի հեռուները՝ մինչեւ Պէշիկթաշ կամ Թաքսիմ:

Ես Էսաեան Վարժարանը արձանագրուեցայ: Խմացայ թէ Նոյեմին ալ Պէշիկթաշ կ'երթայ եղեր: Տարի մը անցաւ այդպէս: Էսաեանի այդ տարեշրջանն ալ առաջնութեամբ լրացուցի: Միւս տարին սակայն, հօրս գործերը աւելի աւրուեցան ու որոշուեցաւ որ ես դպրոցին հեռանամ այլեւս:

Լացի. շատ լացի. բայց լացը ո՞չ թէ իմ դպրոց չապահովեց, այլ՝ շերտ մը հա՛ց իսկ չբերաւ: Ճարահատ, մեծ մօրս հետ օր մը զացինք վարժարան, արձանագրութիւնս ջնջելու համար աշակերտութեան ցանկէն: Հոն, նախորդ տարուան Հայերէնի ուսուցչուիին հանդիպեցանք: Հարցուց թէ ե՞րբ պիտի սկսիմ դպրոց յաճախել:

— Այլեւս պիտի չկարենայ գալ, ըսաւ մեծ մայրս: Այլեւս դպրոց պիտի չգայ Երուանդը:

— Ինչո՞ւ, հարցուց ուսուցչուիին: Ինչո՞ւ պիտի չգայ: Ամենէն յառաջադէս աշակերտն էր:

— Կարելի չէ որ շարունակէ, ըսաւ մեծ մայրս: Հայրը չ'ուզեր այլեւս որ դպրոց երթայ:

Ուսուցչուիին մեծ մօրս հետ անկիւն մը խօսակցելէ վերջ, տնօրէնին սենեակը մտաւ. մենք դուրսը սպասեցինք. քանի մը վայրկեան վերջ ուսուցչուիին ելաւ ու դարձեալ խօսեցաւ մեծ մօրս հետ ցած ձայնով ու կրկին մտաւ պարոն տնօրէնին սենեակը: Հազիւ թէ կէս վայրկեան եղած էր ներս մտնելը, երբ դուռը բացաւ ու հարցուց:

— Թիւր քանի՞ էր:

— 842, պատասխանեցի: Թիւ 842, Երուանդ Մկրտիչ Կոպէեան:

Դարձեալ ներս մտաւ: Երկու վայրկեան վերջ դուրս ելաւ:

— Եղա՛ւ, ըսաւ: Լա՛ւ որ եղաւ: Մեղք էր շիտակը տղուն: Առաջին տարին իսկ անունը պատույ ցանկին մէջ անցեր էր:

Ցեսոյ, մեծ մօրս հետ քիչ մը եւս խօսելէ վերջ, պատուիրեց որ հետեւալ օրն իսկ դպրոց երթամ, ու ինք քովի դասարաններէն մէկը մտաւ:

Երբ սանդուխներէն վար կ'իջնէինք, մեծ մայրս կ'ըսէր ինծի.

— Այսպէս պիտի ըլլայ եղեք: Թերեւս այսպէս աւելի բարի է: Տեսնենք:

— Ինչպէ՞ս, հարցուցի երեսը նայելով:

— Վաղը դպրոցդ պիտի շարունակես, ըսաւ: Օրիորդը խօսեցաւ պարոն տնօրէնին հետ:

— Հապա՞ հայրիկիս գործերը գեշ էին, ըսի: Ինչպէ՞ս պիտի կարենամ շարունակել:

— Օրիորդը պարոն տնօրէնին հետ խօսեցաւ ըսի, պատասխանեց մեծ մայրս կարձ եւ խօսքը երկարելէս ալ քիչ մը ջղայնացած ձեւով:

* * *

Դպրոցը կը ճաշէի կէսօրներուն: Երբեմն աղի, երբեմն անլի, միշտ անժուր: Բայց կարելի չէր զանգատիլ, բողոքել կամ որեւէ առարկութիւն ընել: Արդէն վարժուեցանք ալ շատ չանցած: Կամ գէթ ես վարժուեցայ: Եւ, նոյնիսկ, —ի՞նչ պահեմ — կը փնտռէի ալ ու յաճախ, այն քարոտ եղինձը, զոր չէին ուտեր միւս ձրիակերները, ես իմ բաժինս ուտելէ վերջ, կը լեցնէի սակառիս մէջ ու կը տանի տուն, ուր քոյրերս մեծ ախորժակով կ'ուտէին:

Վերջապէս, Կաղանդի արձակուրդը եկաւ, վրայ հասաւ: Օր մը, Կաղանդէն քանի մը օր առաջ էր, դասի ժամուն հաստափոր մարդ մը մտաւ դասարան՝ առանց իսկ դուռը զարնելու: Հետք ուրիշ մարդ մըն ալ կար, որ ձեռքը ոլորուած տետրակ մը ունէր եւ ականջին վրայ ալ մատիս մը անցուցած էր: Ուսուցչուին նստած տեղէն ոտքի ելաւ, եկողները բարեւեց ու աթոռը հաստափոր մարդուն հրամցնելէ վերջ, աշակերտներուն դառնալով ըսաւ.

— Գրիգո՛ր, Մկրտի՛չ, Սարգի՛ս, Յարութի՛ւն, Երուա՛նդ, դուք հինգդ այս կողմ եկէք եւ հանեցէք ձեր աջ ոտքի կօշիկները, որպէսզի վարպետը չափ առնէ: Օ՛ն, շո՛տ ըրէք, տակաւին պարոնը երթալիք ուրիշ տեղեր ունի:

Յառաջացանք, հանեցինք մեր աջ կօշիկները ու մեր ոտքերը որինք թերթերուն վրայ այն տետրակին, զոր բերած էր հաստափոր մարդուն հետ եկողը: Մարդը չափերը առաւ, գծեց, ու յետոյ գէր մարդուն դառնալով ըսաւ.

— Ա՛յսքան, լրացաւ: Կրնանք երթալ:

Ու ելան զային:

Հետեւեալ օր, կէսօրէ վերջ ալ կարգ մը օրիորդներ եւ տիկիններ եկան եւ ուսուցչուիին բաներ մը ըսին ցած ձայնով: Ան ալ ցած ձայնով պատասխանեց թէեւ անոնց, բայց կարծէք թէ սապէս ըսաւ մեզի ալ.

— Գրիգո՞ր, Մկրտի՞չ, Սարգի՞ս, Յարութի՞ն, Երուա՞նդ, ձեր մասին է որ կը խօսինք, ձրիակերներուն մասին:

Այն օրը, երբ այլեւս կը սկսէին Կաղանդի եւ Ծնունդի զոյգ արձակուրդները, իրիկուան, ուսուցչուիին խիստ շեշտով կանչեց մեզ հինգս.

— Գրիգո՞ր, Մկրտի՞չ, Սարգի՞ս, Յարութի՞ն, Երուա՞նդ, արձակուրդէն վերջ պարոն տնօրէնին սենեակին առջեւ սպասեցէք:

Գացինք, սպասեցինք: Քիչ վերջ տնտես մը եկաւ, մեզ առաւ, ուրիշ տեղ մը տարաւ: Հոն մեզի մէյմէկ զոյգ սեւ կօշիկ եւ մէյմէկ զոգնոց տուին: Յետոյ, քանիցս պատուիրելով որ փողոցները գնդակ չխաղանք այդ կօշիկներով, քարերուն չզարնենք զանոնք, միշտ ներկենք, կոճակները չփրցնենք, դպրոցի օրերէն դուրս՝ փողոցները չհագնինք, կոկիկ ըլլանք, կոճկուած պահենք կոճակները միշտ, եւայլն, եւայլն:

Նուէրները առինք, շնորհակալութիւն յայտնեցինք ու իւրաքանչիւրս թռչելով բռնեցինք մեր տան ձամբան:

Ծնունդի արձակուրդէն քանի մը օր վերջն էր: Հազիւ երեք չորս օր կար որ վերջ գտեր էր մեր տասնօրեայ արփակուրդը, երբ Տիրուիին, իրիկուն մը, դպրոցէն ելլելու ատեն, ըսաւ ինծի թէ՝ Նոյեմին ալ Էսաւան արձանագրուած է: Տիրուիին իմ փողոցի, մանկութեան ընկերներէս էր եւ գիտէր թէ որքան կը սիրէի Նոյեմին:

— Ըսի իրեն որ դուն ալ հոս ես, ըսաւ: Վաղը կէսօրին մանչերուն կողմը^[1] պիտի զայ: Կարելի է ան քեզ չի կրնար տեսնել. անոր համար լուր կու տամ քեզի, գիտցած ըլլաս:

Օ՛հ, Նոյեմին այցելութեան պիտի զար ինծի: Իմ առաջին ընկերուիիս, առաջին դասընկերուիիս՝ Նոյեմին: Քաշուելիք կողմ չունեի: Դարձեալ դասարանին առաջինն էի, կօշիկներս նոր էին, զոգնոց՝ նոր: Թէեւ այս վերջինները ուրիշները նուիրած էին ինծի, բայց ի՞նչ կ'ըլլար: Նոյեմին ուրկէ՝ պիտի հասկնար ասիկա: Ես Ճիշդ երեք տարի առաջուան պէս պիտի ներկայանայի անոր:

Չորրորդ դասաժամը տարիի մը չափ երկարեցաւ: Այն դասաժամը, որու պիտի յաջորդէր կէսօրուան դադարը: Երկարեցաւ, երկարեցաւ....:

Վերջապէս հնչեց զանգակը: Դուրս խոյացայ: Ուսուցչուիին կ'աշխատէր կարգ ընել աշակերտները վար իշեցնելու համար: Ես չսպասեցի: Սանդուխները երեք երեք, չորս չորս ցատկելով վար իշայ: Նոյեմին հոն էր. սանդուխներէն իշնող կարգերուն

մէջ կը փնտոէր զիս անպայման: Մազերս շտկեցի ձեռքովս, վրաս գլուխս կոկեցի ու դէմը ելայ:

— Բարե՛ և, ըսի: Դո՞ւն ալ Էսաեան կու զաս եղեր: Ինծի ալ Տիրուհին ըսաւ:

— Այո՛, պատասխանեց: Ինծի ալ ան ըսաւ որ դուն հոս ես: Թէեւ անզամ մը կամուրջը հանդիպած էի քեզի ու ըսած էիր:

Մեր դասարանը վերէն վար կ'իջնէր այդ միջոցին: Զոյգ զոյգ եղած կ'իջնէին տղաքը ու սանրուխը իջնելէ վերօ կը ցրուիին: Մեկը փողոց կը նետէր ինքայնքը, ուրիշ մը ճաշարան կը փութար: Մինչ ուսուցուիիին ձայնը կը լսուէր ճաշարանին սանդուխին գլուխէն.

— Զրիակերները այս կողմէն: Զրիակերները այս կողմէն:

Չլսելու կու զայի բնականաբար: Արդէն անօթութիւն ալ չէի զգար այդ պահուն: Վերջապէս, մեր դասարանը ամբողջութեամբ ցրուեցաւ: Մնացի միայն ես միւս դասարաններու աշակերտներուն մէջ, Նոյեմիին հետ քով քովի:

Յանկարծ ձայն մը հնչեց ականջիս տակ, սուր սուլոցի նման ձայն մը.

— Կոպէ՛ լեան, ժամէ մը ի վեր կը պոռամ՝ ձրիակերները այս կողմէն, ըսելով, դուն հոս կեցեր կը շաղակրատես:

Դպրոցը գլխուս փլաւ կարծէք: Դասարանին առաջինն էի: Կօշիկներս նոր էին, գոզնոցս՝ նոր: Բայց բան մը փլաւ գլխուս վրայ: Ա ին, երանի՝ թէ դասարանին առաջինը չըլլայի: Նոյեմին չէր կրնար հասկանալ ասիկա: Բայց գոզնոցս ու կօշիկներս հայրս զնած ըլլար: Երանի՝ թէ պանիր հաց ուտէի կէսօրներուն: Կամ գոնէ դպրոց եկած չըլլայի, երբ Նոյեմին ճամբան տեսնէի, կ'ըսէի:

— Արհեստի երթալը նախընտրեցի:

Հեռուէն, ուսուցուիիին ձայնը կը լսուէր տակաւին.

— Զրիակերները ո՞ւր են: Նարինջ պիտի բաժնուի: Զրիակերները ա՛յս կողմէն, նարինջ պիտի բաժնուի:

Ակնթարթի մը մէջ փոխուեցաւ Նոյեմին կարծես աչքերուս առջեւ: Չկրցայ երեսը նախի: Հեռացաւ ինձմէ կարծէք: Անմերձենալիօրէն հեռացաւ, հեռացաւ....:

Նոյեմին դէմս էր իրականին մէջ: Եթէ երկարէի ձեռքս, կրնայի բռնել անոր ձեռքը, սեւ գոզնոցը, մազերը, ճերմակ օձիքը, կամ երեսները:

Բայց Նոյեմին, ա՛հ, Նոյեմին, այլեւս շատ հեռու էր ալ ինձմէ:

Առանց բան մը ըսելու, յանկարծ ինքզինքս նետեցի ճաշարանին դոնէն ներս,
անցայ ճաշարանը, վեր ելայ սանդուխներէն, դասարան մտայ: Պարապ էր: Անցայ
տեղս: Գլուխս դրի գրասեղանին վրայ, լացի, լացի ու արցունքներովս թափթաց ըրի
թեւերը այն սեւ գոզոցին, զոր հայրս չէր առած:

Վարը, բակին դրան առջեւ, ուսուցչուիին կը պոռար տակաւին.

— Զրիակերները ա՞յս կողմէն:

Դեղի Լոյս

14.06.1951

• ↑ **Մանչերուն կողմը** 193132ին Էսաեան Վարժարանի նախակրթարանը
աղջիկներու եւ մանչերու համար զատ բաժիններ ունէր: